

Києва, це значно скоротить шлях до отримання інформації.

Відділ зберігання НАФ приймає документи на державне зберігання від підприємств, організацій та установ міста з забезпеченням їх схоронності. Документи зберігаються в спеціально обладнаних сховищах з дотриманням температурно-вологісного і світлового режимів. В архіві є три сховища: по вул. О. Теліги, 23 (головне приміщення), по вул. Котовсько-го, 33-а та Хрещатику, 36.

Відділ інформації та використання документів здійснює пропагування документальної бази архіву: проводить читачькі конференції, готує статті, радіопередачі, виставки, підбірки документів, інформаційні листи. Одним з основних напрямків роботи відділу є підготовка до видання інформаційних довідників про склад документів архіву. Традиційною формою використання документів стала

робота з ними краєзнавців, дослідників історії столиці України, наукових працівників установ Києва, інших міст України, а також дослідників із зарубіжних країн.

Відділ здійснює велику роботу з виконання тематичних, консульських, генеалогічних запитів та запитів соціально-правового характеру, які надходять від громадян, установ та організацій.

Велику допомогу дослідникам надає науково-довідкова бібліотека архіву, яка налічує близько 12 тис. томів архівознавчих та методичних довідників, краєзнавчої, історичної та юридичної літератури.

Основним завданням відділу забезпечення фізичної схоронності документів є створення страхового фонду особливо цінних документів, профілактична обробка документів та реставраційні операції.

Катерина Зубченко

ДО 80-РІЧЧЯ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вісімдесят років тому, 29 травня 1922 р. рішенням Колегії Головарху було створено Київський Центральний історичний архів (КЦІА). Якщо вдатися до історичного екскурсу, то за 80 років своєї історії архів мав різне підпорядкування і найменування. Спершу він був у віданні Головного архівного управління Наркомату освіти, 1923 р. був підпорядкований Центральному архівному управлінню при ВУЦВК, з жовтня 1925 р. переданий до Окружного архівного управління.

З утворенням 1932 р. Київської області Київський історичний архів перейменовано на Київський обласний історичний архів і підпорядковано Київському обласному архівному управлінню при облвиконкомі.

З передачею 1939 р. архівних органів до відання Наркомату внутрішніх справ УРСР архів підпорядковувався Київському обласному управлінню НКВС УРСР, а 1944 р. був перейменований у Київський обласний державний архів МВС УРСР (КОДА).

З виведенням у червні 1960 р. архівних установ із системи Міністерства внутрішніх справ архів передається до відання Архівного управління при Раді Міністрів УРСР внаслідок чого керівництво роботою КОДА здійснював архівний відділ облвиконкому. З 1980 р.

відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 6 червня 1980 р. архів мав назву Державний архів Київської області (ДАКО).

Після ліквідації 1986 р. архівного відділу облвиконкому ДАКО підпорядковано безпосередньо головному архівному управлінню при Раді Міністрів УРСР. Згідно з положенням про Державний архів Київської області, затвердженим розпорядженням голови Київської обласної державної адміністрації №508 від 19 вересня 2000 р. архів є структурним підрозділом Київської обласної державної адміністрації, підзвітним та підконтрольним голові обласної державної адміністрації та Держкомархіву України.

На час створення архів розміщувався на території Софіївського державного історико-культурного заповідника за адресою вул. Короленка, 22-а, його штат налічував 13 осіб. Архів мав чотири відділи: архів давніх актових книг, обласний архів, архів релігійних культів та військовий архів.

Основою документальної колекції архіву стали матеріали ліквідованих дореволюційних установ Києва та Київської губернії, в тому числі великих відомчих архівів Київського губерньського правління, Київської казенної палати, Київського окружного суду, Київського

нотаріального архіву, а також окремих радянських установ, ліквідованих на час утворення архіву, які пізніше було розподілено по 7 відділах: історико-революційному, адміністративно-судовому, відділу земських та громадських організацій, фінансово-економічному, відділу просвіти і культів, військового та відділу приватних архівів. 1929 р. було утворено польський та єврейський відділи.

Якщо на 1 січня 1926 р. в архіві налічувалося 251 фонд, то на початок війни архів, документи якого розміщувалися в 10-ти сховищах, мав 5 677 фондів, 3 888 550 справ та до 30 000 кг розсипу. Документи обліковувалися за назвами фондів, їх вагою.

У липні 1941 р., в зв'язку з початком Великої Вітчизняної війни, найцінніші документи архіву в кількості 300 фондів (43 405 справ) були евакуйовані до Харкова, потім до Златоуста, решта фондів залишилася у Києві.

Під час німецької окупації в місті було створено «Крайовий історичний архів», до складу якого включено і документи Обласного історичного архіву. За період німецької окупації було повністю зруйновано 5 сховищ архіву, 3 — доведені до стану непридатності для використання. Згідно з даними на листопад 1943 р. було вивезено і знищено 1373 фонди, 387 489 справ і до 10 000 кг розсипу, майже весь довідковий апарат. Близько 2000 справ, що висвітлювали встановлення Магдебурзького права в містах України, перебування в Україні німецьких колоністів, першу світову війну та перебування німців в Україні 1918 р., були вивезені до Німеччини.

Фондовий матеріал архіву послужив доброю базою для становлення і розвитку ряду архівних установ колишнього Радянського Союзу. Так, із створенням 1944 р. Центрального державного історичного архіву УРСР (м. Київ) йому передано фонди установ, діяльність яких ходила за межі колишньої Київської губернії. 1950 р. було ліквідовано військовий відділ архіву і значну кількість фондів передано до Центрального державного архіву Радянської Армії в Москві. У зв'язку зі створенням 1954 р. Черкаської області частина фондів передана Черкаському облдержархіву. З початком функціонування 1962 р. Київського міського державного архіву йому передано понад 1000 фондів, що належали до його профілю.

Крім того, значний масив непрофільних фондів було передано до Центрального державного архіву Жовтневої революції (м. Харків), Житомирського обласного державного

архіву, Гомельського державного архіву, Центрального державного архіву громадських об'єднань, Галузевого державного архіву Міністерства оборони України.

Поповнювався і сам архів документами установ і організацій, які існували на території Київської області. Крім того, у відповідності з Указом Президії Верховної Ради України від 27 серпня 1991 р. «Про передачу архівів Компартії України у підпорядкування Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України» до ДАКО передані фонди архіву Київського обласного комітету ліквідованої Комуністичної партії України та частина документів Служби Безпеки України.

На сьогодні Державний архів Київської області є найбільшою скарбницею документів на паперовій основі в Україні. В його архівосховищах, площа яких складає 7577,2 кв. м, зберігається 7545 фондів, які налічують близько 2,5 млн. од. зб. за 1733–2001 рр. В архіві зберігається понад 20 000 одиниць фотодокументів. Всі документи фондів розподілені на:

- фонди дореволюційного періоду (до 1917 р.);
- фонди періоду після 1917 р.;
- фонди партійних, комсомольських органів та документи органів державної безпеки;
- газетний фонд та науково-довідкова література.

Все це — багата історична спадщина Київської області і всього народу України.

Найбільш раннім документом є інформація Ігумена Переяславського Свято-Михайлівського монастиря від 29 березня 1733 р. про виявлення в лісі Волокологдського повіту розкольників.

У фондах Канцелярії Київського губернатора, губерньського правління, губерньського статистичного комітету, губерньської земельної управи, Київської контрольної палати, губерньських будівельної та шляхової комісій відклалися документи, які розповідають про виникнення і розвиток промисловості, відкриття заводів і фабрик, створення Товариства пароплавства на Дніпрі (1833), про план будівництва судноплавної пристані в Києві (1842), будівництво залізниць та шосейних доріг, виробництво та експорт цукру в Англію, Німеччину, Фінляндію, Прусію. Тут також містяться відомості про визначення кордонів Київської губернії (1797), про призначення комісарів і розмежування земель після третього розподілу Польщі (1800–1805).

Про стан сільського господарства: посіви та урожайність використання продовольчих хлібних резервів, ціни на хліб розповідають доку-

менти фондів Канцелярії Київського губернатора, губерньського інвентарного комітету, губерньського правління. В цих же фондах є документи, які висвітлюють розвиток та стан тваринництва, конярства, бджільництва та рибних промислів, про створення в Києві сільськогосподарського управління Міністерства землеробства та державного майна (1894).

Фонди Київської казенної палати, Київського губерньського статистичного комітету та дирекції народних училищ Київської губернії відображають стан та кількісний склад навчальних закладів, кількість та склад учителів у повітових училищах, стан закладів, які не входили до системи Міністерства освіти. Тут же збереглися відомості про бібліотеки, археологічні розкопки, кількість періодичних видань, проведення конкурсів з малювання та виставок учнівських робіт з Академії мистецтв. Окремі документи містять відомості про визначних діячів культури того дня, зокрема про сім'ю, діда і батька Т.Г. Шевченка, про Лесю Українку, В. Васнецова, М. Врубеля, М. Заньковецьку, М. Садовського та ін.

Цікаві документи про розвиток музичної освіти та музичного життя в губернії зосереджені у фонді Київського російського музичного відділення — про відкриття Київського музичного училища, перетворення училища в консерваторію, створення в Києві російської опери, перебування в Києві італійської опери, призначення директором Київської консерваторії Р.М. Глієра.

Фонди Київської лікарської управи, комітетів громадського здоров'я та інші відображають розвиток лікувальної справи в губернії. Ряд фондів розповідають про історію та діяльність християнських конфесій і парафій, серед них колекція метричних книг розкольників, сектантів і старообрядців.

Особливо цінними є фонди: «Київське дворянське зібрання» за 1795–1917 рр. та «Коллекція карт і креслень» за 1782–1919 рр.

Значну частину документів архіву становлять документи періоду після 1917 р., які відклалися у фондах органів влади і державного управління, підприємств промисловості та установ і організацій сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку, установ науки, освіти і культури, профспілкових і громадських організацій.

Всього 20 фондів Державного архіву Київської області відображають аспекти боротьби за відновлення та розвиток Української самостійної держави 1917–1920 рр. Їх можна об'єднати в три групи: а) Української

Центральної Ради, б) Гетьманату Української держави, в) Директорії. Тут ми знаходимо фактичні матеріали про організацію і створення армії УНР, I Всеукраїнський з'їзд «Просвіти» в м. Києві, направлення військ для придушення виступів селян, організацію продовольчої допомоги голодуючим селянам, про перебування Петлюри в м. Києві, про возз'єднання УНР із ЗУНР.

Документи періоду 1920–1940 рр. та післявоєнного періоду подають інформацію з історії розвитку промисловості і сільського господарства, будівництва, транспорту, зв'язку, науки, освіти та культури, профспілкового руху та інших громадських організацій на Київщині. В цих же фондах відомості про життя і діяльність видатних діячів науки і мистецтв О.О. Богомольця, О.В. Палладіна, М.І. Вавилова, О.П. Довженка, М.К. Садовського, Г.Н. Юри, А.М. Бучми.

Близько 450 фондів зберігають документи з історії окупації Києва та Київщини німецько-фашистськими загарбниками містять відомості про переміщення тисяч людей з території України на роботу до Німеччини, умови життя та їхні долі на чужині.

Окрему групу складають документи німецько-окупаційних властей. Серед найцікавіших фондів — «Музей-архів Переходової доби Київської міської управи» (1941–1943).

Найповніше представлені документи за післявоєнний період, які характеризують відбудову і розвиток народного господарства й культури області, самовіддану працю трудящих Київщини.

Архів зберігає фонди партійних і комсомольських органів та організацій, які доповнюють документальну базу з історії суспільно-політичного, економічного і культурного розвитку Київщини, розкривають історію підпільного руху в період тимчасової окупації території Київської області німецько-фашистськими загарбниками.

В архіві зберігаються 38 фондів особового походження. Зокрема, це особові архіви періоду до 1917 р.: історика-археолога М.Ф. Берлінського; голови Київської повітової земської управи, члена IV Державної думи Ф.Я. Демченка; керуючого канцелярією Київського цивільного губернатора П.А. Жандра; помічників Каменських; доктора римського права В.І. Синайського тощо та періоду після 1917 р.: директора Інституту біології Академії наук Д.С. Белінга; члена Української Центральної Ради від УСДРП С.Ф. Веселовського; письменниці, члена комісії зі складання словника

української розмовної мови при Академії наук УРСР М.М. Грінченко; професора Київського індустріального інституту Г.М. Губарева; архітектора-реставратора, лауреата Державної премії з архітектури Є.І. Лопушинської, письменника, редактора української газети «Нова Рада», в м. Києві, міністра закордонних справ УНР А.В. Ніковського.

Крім фондів особового походження, зберігаються колекції документів; Героїв Соціалістичної Праці Є.П. Демиденко, О.С. Хобти, Л.Н. Бойченко, О.М. Гарбузюк, С.М. Колендо, М.Д. Романченка, І.Ю. Дуренка, П.А. Чоповського, передовиків виробництва: Н.І. Бондарчук, К.Р. Дубини, Є.Ф. Кальченко та ін.

Серед фотодокументів — фотографії українського письменника О.С. Корнійчука, народної художниці Г.І. Верес, командира партизанського з'єднання С.А. Ковпака, інших видатних особистостей.

У науково-довідковій бібліотеці архіву (створений 1944 р.) налічується понад 10 тисяч примірників книг та брошур, близько 10 000 журналів, майже 17 000 підшивок газет. Тут сконцентрована література довідкового характеру, зокрема енциклопедії, путівники, статистичні, біографічні довідники та словники. В ній зберігається законодавча, політична, історична, краєзнавча література.

До послуг користувачів система науково-довідкового апарату; описи фондів, покажчики, систематичний, географічний, іменний каталоги, довідкові картотеки, тематичні покажчики, стіл довідок та читальний зал. Працівниками архіву надаються консультації користувачам та кваліфікована допомога в роботі з документами.

В планах архіву — перевидання путівника по архіву та підготовка анотованого реєстру описів усіх фондів. Колективом архіву готуються статті та збірки документів, які публікуються в газетах, організуються тематичні виставки документів. На сьогоднішній день в архіві діє виставка «Київщина в роки Великої Вітчизняної війни: сторінки звитяги і скорботи», присвячена 70-річчю утворення Київської області. Документи архіву використовуються при підготовці радіо та телепередач.

Проводиться значна робота з виконання запитів тематичного та соціально-правового характеру, які надходять від установ, організацій, підприємств та окремих громадян. Лише за 2001 р. за такими запитами підготовлено більше 11 тисяч відповідей.

Сьогодні не можна не згадати добрим словом людей, які зробили значний внесок в за-

гальну справу становлення архіву, формування його фондів, наукове опрацювання документів. Всіх назвати неможливо, тому наведемо прізвища лише директорів, які очолювали колектив архіву в різні періоди його існування. Це: Міяковський, Камінський, Пількевич, Панков, Мащенко, Марчук, Сидоренко, Олійник, Родін, Ніфантов, Миспак, Візір, Грубман, Борщ, Войцехівська. З 27. травня 1997 р. його очолює Давиленко Володимир Петрович.

Споглядаючи 80-літній період розвитку архіву не можна замовчувати і проблеми, що залишаються в його діяльності. На сьогодні архів міститься в 4 приміщеннях в різних кінцях міста Києва, три з яких орендуються, тому і ступінь збереження документів різний.

Останнім часом зросло число користувачів, яких цікавить дорадянський період. Але документи цього періоду потребують ремонту і реставрації, архів же не має своєї мікрофотолабораторії. Тому до читального залу видаються оригінали, що позначається на збереженості документів.

А наша малочисельна реставраційна майстерня не може повністю і своєчасно провести ремонтні роботи.

Згідно зі штатним розписом архів має лише 15 співробітників наукового складу, що недостатньо для повноцінної роботи архіву, адже відповідно до Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» ДАКО здійснює управління архівною справою на території області і є регіональним науково-методичним центром з питань архівної справи.

На превеликий жаль, через відсутність площ архів уже 30 років не поповнює своїх фондів, а джерелом комплектування в 236 обласних та 1937 районних і міських підприємств, установ і організацій області. Тому великий масив документів понад встановлений нормативний строк зберігається на місцях. А враховуючи значну реорганізацію, що проводиться в господарському комплексі області, зміни державної власності, сьогодні важко говорити про їх повне збереження.

З цих же причин 35 районних архівних відділів і міських архівів перетворилися на архіви з постійним складом документів. На зберіганні в них перебуває понад 8,3 тисяч фондів, де міститься більше 537 тисяч одиниць управлінської документації та біля 30 тисяч одиниць документів з особового складу.

Вирішенням більшості цих проблем стало б завершення будівництва приміщення архіву по вул. Мельникова, 40 в м. Києві. Цей довгобуд законсервованим з 1978 р.

Київська обласна державна адміністрація, обласна рада розуміють наші проблеми і в міру можливостей сприяють їх розв'язанню, зокрема, бюджетом області на цей рік виділяються кошти на добудову. Це вселяє надію на

закінчення «митарств», документів, вік яких сягає за 250 років, а вони наша історія, наша пам'ять про минуле, яку треба не тільки зберігати й шанувати, а й вивчати.

Ніна Слончак

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ КІНОФОТОФОНОАРХІВ УКРАЇНИ ІМЕНІ Г.С. ПШЕНИЧНОГО — СКАРБНИЦЯ ІСТОРІЇ

ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного — єдина в Україні спеціалізована архівна установа, що зберігає документи на нетрадиційних носіях інформації (скло, плівка, металеві матриці, грамофонні платівки тощо). В архіві зібрані документальні і науково-популярні фільми, кіножурнали, спецвипуски, окремі кіно — і телесюжети, фотонегативи, позитиви, слайди і фотоальбоми, звукозаписи документального характеру і художніх творів, які в образній формі відтворюють події суспільно-політичного, соціально-економічного і культурного життя народу України від середини XIX ст. до сьогодення.

Аудіовізуальні документи посідають окреме місце серед документальних пам'яток за способом фіксації інформації, формою її передачі, носієм інформації та організацією їх зберігання.

Серед них найдавнішими за походженням є фотодокументи, виникнення яких датується 1839 роком.

Загальний обсяг фотодокументів архіву становить 363289 од. зб., у т. ч. 352310 фотонегативів на склі і плівці, 9670 фотопозитивів на папері, 1123 слайди, 186 фотоальбомів. До основних джерел комплектування архіву фотодокументами відносяться інформаційні агентства України, редакції газет і журналів, інші юридичні особи, в діяльності яких вони утворюються.

Найбільш ранніми серед фотодокументів архіву є репродукції фотопортретів Т.Г. Шевченка кінця 50-х років XIX ст. і репродукції окремих подій, що стосуються оборони Севастополя під час Кримської війни 1853–1856 рр. Перший негатив-оригінал на склі розміром 13x18 датується 1898 роком, на якому зафіксовано будівництво доменного цеху заводу «Уніон» (нині Макіївський металургійний завод).

Фотодокументи до 1917 р., що становлять близько 3% від їх загального обсягу, висвіт-

люють окремі події суспільно-політичного життя України, розвиток народного господарства і культури. Широко представлена у фотодокументах галерея діячів української літератури, музичного і театрального мистецтва. Це — портрети і групові знімки Лесі Українки, І.Я. Франка, М.М. Коцюбинського, М.В. Лисенка, К.Г. Стеценка, М.П. Старицького, М.К. Заньковецької, С.А. Крушельницької, П.К. Саксаганського. Крім того, збереглися знімки сцен окремих спектаклів у виконанні акторів першого українського стаціонарного театру М. Садовського, театральних труп М. Кропивницького, П. Саксаганського тощо.

Значною увагою користуються фотодокументи другої половини XIX — початку XX ст. з видами населених пунктів України, зображенням побуту і звичаїв різних регіонів України. Серед них — 4 фотоальбоми з видами Києва, які дають змогу простежити за розвитком міського господарства, у т. ч. транспорту — підводи на Хрещатику, парова конка, електричний трамвай, фунікулер тощо; спостережати за змінами зовнішнього вигляду міста. Саме ці документальні світлинні допомагають прийдешнім поколінням відтворити образ нашого міста в минулому, познайомитися з архітектурними пам'ятками, які не збереглися.

Суспільно-політичне життя в Україні періоду Лютневої демократичної революції в Росії висвітлюють фотодокументи, на яких зафіксовані масові маніфестації, демонстрації робітників, студентів, солдатів, залізничників у багатьох містах України; зняття пам'ятника Столипіну у Києві, перші створені загони міліції і т. ін.

Серед фотодокументів, що стосуються періоду визвольних змагань в Україні 1917–1921 рр., насамперед знімки державних і політичних діячів М.С. Грушевського, С.В. Петлюри, П.П. Скоропадського, голів урядів Центральної Ради, Української Держави і УНР